

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 május Hónapló

Végel László: Újvidéki képeslapok

Szeszélyes tavaszidő. Olykor felelevenedik a kossava, és nem tudom, hogy egy óra múlva kisüt-e nap, vagy három napon át hevesen fúj, majd teljesen váratlanul elkezd szállingózni a hó. Időnként, hirtelen jött záporosó áztat el. Bolondos április! Kőrössi P. József, a kiadó szerkesztője értesít, hogy a *Neoplanta avagy az Ígéret Földje* című új regényem napokon belül nyomdába kerül. A júniusi Ünnepi Könyvhétre megjelenik! Sürgősen egy jó minőségű, nagy felbontású fotó kellene a borítólagra az 1913-ban alapított Dornstädter cukrászdáról. Nyakamba veszem a várost.

Anikóval betérünk a központban lévő Athén kávézóba, amely eredetileg a valamikori Dornstädter kávéház, illetve cukrászda volt. A II. világháború után a Dornstädter Jakab tulajdonát képező vendéglátó-ipari létesítményt államosították, ezután Moszkva lett. 1949-ben Zágrábra keresztelték, majd 1994-től egészen napjainkig Athén. Az időközönkénti névcserékben rejtőzik Újvidék története, amely felettébb kínos. Ez ténykérdés, hol erősebb, hol kevésbé az, viszont ez idő tájt, amikor a régi fotók keresgélésére adtam a fejem, újfent rá kellett jönnöm, mennyire korhű. A beltér túl csicsás, a mai oligarchák ízlését tükrözi. Talán emiatt járok mind ritkábban a belvárosba, amely – legalábbis számomra – az egykori polgári Újvidék jelképe.

Anikó a bárpuhlától balra felfedezett egy kinagyított fotót a néhai cukrászdáról. Az ovális képkeretbe helyezett másolaton jól látható a tér egy része a lerombolt Szentháromság-szoborral, a várakozó fiákerekkel, a villamossal. A képfelbontás nagyon gyenge, borítólagra sajnos használhatatlan. Érdekelne, hogy hol lehet az eredeti fotó, amelyről átfényképezték. A főpincér tanácsára megvárjuk a kávézó menedzserét, akinek esetleg tudomása lehet a dokumentumértékű képről. A képkeret alatti asztalnál helyet foglalunk és az iszonyú hangzavarban megiszunk egy kapucsínót meg egy limonádét. Kisvártatva érkezik a menedzser, huszonéves suhanc, aki értetlenül nézi a falon függő fotót, aztán bennünket. Valójában azt sem tudja, hogy miről van szó. Lehet, hogy még az előző tulajdonos függesztette a falra, neki fogalma sincs hogyan került ide. Érzem, hogy gyanúsán méreget, minthogy a fotó eredete után kutatunk. Sietve távoznak. Hosszas utánajárás, kilincselés után a Vajdasági Múzeumban rátalálunk a keresett fotóra.

A fénykép és annak története, a menedzser gyanakvó tekintete pontosan illusztrálja Újvidék történetének utóbbi kilencven évét. Az I. világháború után, a királyi Jugoszlávia korában a hatalom mindent megtett, hogy a Monarchia hosszú, több száz éves történetét a feledés homálya borítsa. Nehezen ment, mert az őslakos szerbek mellett létezett Újvidéken egy erős magyar kultúrájú polgári réteg, amely szívósan ellenállt.

Magyar kultúrájú polgárságról van szó, mert Újvidék esetében is érvényes mindaz, amit ifjabb Dévavári Zoltán tárt fel a HÍD ez évi, márciusi számában. A *Kettős kisebbségben, kettős szorításban* című tanulmányából kiderül, hogy a kisebbségben a magyar–zsidó viszony

másként merült fel, mint az anyaországban. Az impérium felbomlása után a szabadkai zsidók többsége inkább a magyar kultúrához vonzódott, olvasom a tanulmányban, ami miatt a többségi nemzet részéről durva támadásnak volt kitéve. A szabadkai megye főispánja például a magyar érdekekért harcoló Magyar Párt szervezésével vádolta a zsidókat és a németeket. Ami természetesen csak részben fedi a valóságot. Tény viszont, hogy a zsidók is részt vettek annak megalakításában. Az igazsághoz tartozik, hogy nem voltak minden kérdésben egységesek. Egyik részük azt vallotta, hogy a szabadkai zsidók magyar érzésűek. „A magyar zsidó kétségtelenül magyar érzésű. Nem csinál ebből titkot, nincs is reá oka nem is kell szégyellnie. A népszámlálási ívek kitöltésénél sem tagadta meg ezt a jellegét”, írta Fischer Jenő, a *Bácsmegyei Naplóban*. Az opponense nem tartotta ezt célravezetőnek, mert, mint írta, valóban magyar szón és magyar kultúrán nevelkedtek, azonban zsidó érdeket egy magyar párt sem képviselhet, vélték. Sokan attól tartottak, hogy a hatalom egyszerre fogja őket magyarként és zsidóként is gyűlölni.

A szerb hatalom a magyar kultúra vonzerejétől tartva mindent megtett, hogy megakadályozza a magyarok és a zsidók közeledését. A magyarokat azzal vádolták, hogy titkon lojálisak az anyaországhoz, a zsidókat pedig azzal – s ez rendkívül figyelemre méltó –, hogy az orosz forradalommal rombolták a pánszláv eszmét. Újvidéken az oktatási rendszer egyenesen tiltotta, hogy a zsidók magyar tagozatra iratkozzanak. Ravaszul számítottak, ugyanis ily módon létszámhiány miatt gyorsan megszűnt a magyar gimnáziumi tagozat.

Újvidék nem mezőváros, hanem kereskedőváros volt, erős polgársággal. A szerb hatalommal dacolva a magyar polgárság, a német és a zsidó polgársággal karöltve itt izmosodott. Ennek köszönve a város konokul őrizte a közép-európai jelleget, ezzel együtt – természetesen – a magyar sajtóságokat is.

A két világháború közötti időszakban megélt közös kisebbségi kirekesztés tehát erősítette a magyarok és a zsidók közötti együttérzést. Nem csoda, hogy a kisebbségben nem jött létre semmiféle, nemhogy mérvadó antiszemitizmus. Főleg importált eszme volt, amely Horthy bevonulása után valamelyest felerősödött, ellenben akkor sem tudott mély gyökeret eresztetni.

A második világháború után, az elkobzást követően, elkezdődött a Dornstädter kávéház radikálisan új korszaka. Előbb, amíg tartott a jó barátság az orosz testvérekkel, Moszkva volt, majd amikor elhidegült a viszony, Zágráb lett a kávézó neve. Még hogy nem ismétlődik a történelem! Dehogynem. Akárcsak a királyi Jugoszláviában, újfent nem volt ildomos a Monarchiát emlegetni. Az új történetírás az 1945 utáni időszakra helyezte a hangsúlyt. A titói Jugoszláviát az európai politika a méltányos kisebbségpolitika mintapéldájaként tartotta számon. A kommunista elit tudomásul vette a város többnemzetiségű jellegét, de a múltját már nem. Azt, hogy Újvidék többnemzetiségű, mindig büszkén hangoztatták, ellenben az előzményekről, arról, hogy miért, miféle történelmi múlttal rendelkezik, azt tudatosan elhallgatták. Meg azt is, hogy hová lettek az időközben kitelepített vagy a tömegsírokba vetett, avagy a munkatáborokban odaveszett németek. A város lenyűgöző fejlődésével a vezető réteg igyekezett feledtetni a múltat. Ügyeskedésüket könnyítette, hogy a város lélekszáma meghatározódott, az újaknak nem volt mire emlékezniük. Nem létezett közös múlt. A város közép-európai jellege hirtelen megkopott.

Ebben az időszakban a magyar kisebbségi nemzedékek sora úgy szocializálódott, hogy ezt az anyaországi konfliktust nem ismerte és értetlenül állt előtte. Fiatalon olvastam Németh László *Kisebbségben* című művét, és úgy éreztem, hogy ez egy másik kultúrában született, és nem a magyarban. Az új szocialista hatalom ugyanis nem kedvezett sem az őshonos szerbeknek, sem a magyaroknak, sem a zsidóknak, hiszen a Vajdaságban csak szórványosan létezett partizánmozgalom, ezért a vezető pozíciókat az ideológiailag megbízható, bevándorolt

montenegróiak, illetve szerbek foglalták el. A vajdasági magyarok között a zsidózás csak az utóbbi időben tűnik fel, inkább az interneten, a névtelen kommentálók között, vagy pedig az anyaországi események értelmezésében.

A Dornstädter harmadik korszaka ugyancsak jelképes. A kilencvenes években, a balkáni háborúk idején, régi nevét meg kellett tagadni, hiszen Zágráb városát nem csak a vezetők, a széles néptömegek is kiutálták. Az új neve Athén lett, azzal a reménnyel, hogy az ortodox (pravoszláv) egyház örökké fenn fog maradni és a város nem kényszerül névváltoztatásra. Ezzel jelképesen is pont került egy történet végére, amivel új korszak indult, fokozatosan elkezdődött Újvidék balkanizálódása. Nem lehet előre látni meddig tart, mint ahogyan azt sem, hogy a folyamat leállítható-e.

Immár semmi sem jelzi a magyar kultúra nyomát, azt a fellendülést sem, amely a XIX. század végén, illetve a XX. század elején történt. Tapasztalhattam ezt, amint kiléptem a Katolikus portára, amelynek a közepén ízléstelen szökőkút csobog. Alatta az egykori katolikus temető. Semmi sem jelzi az emlékét. A katolikus plébánia épületét graffitik csúfítják. Mellette a néhai Ifjúsági Tribün, ahol néhány évtizeddel ezelőtt még magyar nyelvű programok is voltak. Az épület első emeletén székelt az *Új Symposion* szerkesztősége. A folyóirat beírta nevét a magyar kultúrtörténetbe. A szerkesztőségben megfordultak az immár szerte Európában ismert magyar írók. Mellette volt a testvérfolyóirat, a szerb nyelvű *Polja*, amelyet továbbra is ebben az épületben szerkesztenek. Az épületen öles cirill betűkkel írják, hogy itt székelt a kulturális központ. Egy tiltakozáshullám után, amikor több értelmiségi felemelte szavát a többnyelvű feliratokat támogató kisebbségi törvény be nem tartása miatt, valahol a bejárat mellett, egészen apró betűkkel kifüggesztették magyarul, szlovákul és románul a kulturális létesítmény elnevezését. Épp a minap mutattam be a várost Andreas Ernstének, a zürichi *Neue Zürcher Zeitung* újságírójának. Nem akart hinni a szemének. Csodálkozva vette szemügyre az ilyen újvidéki multikulturalizmust, amelyben rejtegetjük a létezésünket.

Néhány nap múlva a Vajdasági Múzeumból elküldték azt a nagy felbontású képeslapot, amelyen látszik a cégtábla. Jól kiolvasható a Dornstädter cukrászda neve. Időközben ismerőseim és barátaim is küldtek újvidéki képeslapokat, olyanokat is, amelyeket ismertem, de ismeretleneket is. Az interneten felfedeztem az oldalt, ahol Újvidék-rajongók osztják meg fotóikat, levelezőlapjaikat a nagyközönséggel. Számos anziksz a múlt század elejéről, az Osztrák–Magyar Monarchia idejéből való volt, amikor három nyelven tüntették fel, hogy melyik újvidéki utcát vagy teret ábrázolja a kép. És ami fontos, mindhárom nyelven azonos nagyságú, ugyanazon betűtípussal. Egyformán.

Előveszem Kántor Lajos *Konglomerát* című könyvét. Olyan ez a csodálatos erdélyi irodalmi hagiográfia, mint egy labirintus, amelyben tévelyegni jó. Nem ismerem a kontextusokat, úgy olvastam, mint egy lélegzetelállító irodalmi fikciót, vagy mint egy kisebbségi dokumentumregényt. Vagy pedig szemináriumi előadásokba bújtatott fiktív naplót, amely vetekszik Tózsér Árpád kiváló naplójegyzeteivel. Érdekes, hogy mindkét könyv a barátok között elismerésnek örvend, de a magyarországi média alig, vagy egyáltalán nem vesz tudomást róla. Nagy pechjük van azoknak az íróknak, akik nem Budapesten élnek. Pedig mennyivel jobb lenne, pont a nagy nemzeti szólások korában, megismerkedni azokkal a szubtilis gondolatokkal (is), amelyek a nemzetről szólnak. A kisebbségi gyertya lángja alig pislákol, az újmódi kurucok talán emiatt nem érzékelik a fényt. Netán, mégiscsak igaza volt Sütő Andrásnak, akinek egyik levelét idézi Kántor Lajos. „Rákóczi kurucok a vérüket ontották, a maiak szájhősök, demagógok, fellegjárók, ködevők, bársonyszékavadászok (részint legalábbis), nagyotmondások hősei, akiket könnyű lepipálni.”

[Tetszik](#)

5 ember kedveli. Legyél te az első az ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Végel László: Az újvidéki pályaudvar és a budapesti Örs vezér tere között** Végel László: Az újvidéki pályaudvar és a budapesti Örs...
2. **Végel László: Tíz év után...** Közeleg az ősz, alkonyatkor Újvidék sétálóutcáján kószálok. Az este...
3. **Végel László: Válaszúton** A minap emlékezett Szerbia az október 5-i történések évfordulójára. Egy...
4. **Végel László: Kisebbségi referendum** A szerbiai tévéstudiók egy év tálatából is elevenen ontják az...
5. **Végel László: Nemzeti eklektika** Végel László Nemzeti eklektika (A Katolikus portárol) Úgy is...

Cimkék: **Végel László**